

Н. Б. Лукіна

аспірант кафедри психології
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ТА ВОЛЬОВОГО КОМПОНЕНТІВ ЦІЛЬОВОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПЕРФЕКЦІЙНИХ ОСОБИСТОСТЕЙ

У статті розкрито поняття «спрямованості» особистості. Представлені результати експериментального дослідження компонентів цільової спрямованості перфекційних особистостей. Встановлено кореляційний зв'язок між типами перфекціонізму, екстра-інтроверсією та локус-контролем.

Ключові слова: особистість, цільова спрямованість, перфекціонізм, емоційний та вольовий компоненти спрямованості.

Постановка проблеми. Наукова проблема полягає в тому, що в дослідженнях немає чіткої структури цільової спрямованості особистості. Це зумовлює складність у виділенні основних структурних компонентів загальної моделі цільової спрямованості перфекційних особистостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню сутності цільової спрямованості як однієї з важливих особистісних якостей особистості присвячена значна кількість психолого-педагогічних досліджень. Так, Н.П. Гуменюк та В.В. Клименко розглядають цілеспрямованість як мотиваційну властивість особистості, її спрямованість [1, с. 186]. У дослідженнях Н.Д. Левітова, В. І. Селіванова, П.А. Рудика, Л.А. Шифмана, В.А. Іваннікова, Є.В. Ейдмана [2, с. 77; 3, с. 542] цілеспрямованість визначається як вольова риса характеру. Є. П. Ільїн вважає цілеспрямованість складною вольовою якістю, складовими елементами якої є терплячість, наполегливість та завзятість [4, с. 285]. В.В. Нікандров, вивчаючи вольові якості особистості, розглядає цілеспрямованість із погляду просторового параметру, що полягає у спрямуванні вольової дії на самого суб'єкта.

Проблема перфекціонізму як психологічної категорії є досить новою. Вона досліджується переважно за кордоном. Останнім часом ця тема висвітлювалася у роботах українських учених (І. Гуляс, Л. Данилевич, О. Лоза, Г. Чепурна) та російських науковців (Н. Гаранян, С. Степанов, І. Грачова, С. Єніколопов, Є. Соколова, П. Циганкова, А. Холмогорова, Т. Юдєєва, В. Ясная). Значний доробок у дослідженні перфекціонізму належить зарубіжним вченим (Д. Барнс, С. Блатт, Р. Фрост, П. Х'юїтт, Г. Флетт, Д. Хамачек, Д. Боучер, Л. Девідсон, Р. Слейні, Л. Террі-Шорт, Р. Оуенс, П. Слейд).

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз результатів проведеного експериментального дослідження емоційного та вольового компонентів цільової спрямованості перфекційних особистостей.

Виклад основного матеріалу. Спрямованість є провідною психічною властивістю особистості, яка характеризує її мотиваційну сферу. Словосполучення «спрямованість особистості» було введено у психологію С.Л. Рубінштейном. Відомий радянський психолог цю властивість особистості пов'язує з реальними та конкретними предметами, які дозволяють зняти напругу незадоволення потреби. Проблема спрямованості – це, перш за все, питання про динамічні тенденції, які в якості мотивів визначають людську діяльність, самі, в свою чергу, визначаються її цілями та завданнями. Спрямованість включає два тісно між собою пов'язаних моменти: а) предметного змісту, оскільки спрямованість – це завжди спрямованість на щось, на якийсь більш-менш визначений предмет, і б) напруги, яка при цьому виникає [5, с. 623].

Цільова спрямованість – це властивість особистості ставити перед собою цілі, які будуть реалізовані у майбутньому. Кожна людина має певні цілі, які є різноманітними та індивідуальними. Цільову спрямованість перфекційної особистості розглянемо як феномен, який у структурі містить компоненти, основні з яких – емоційний та вольовий.

Першим етапом дослідження було виявлення типів перфекціонізму за методикою «Багатомірна шкала перфекціонізму» П. Х'юїта і Г. Флетта. Результати проведеної методики показують, що більше половини 178 з 345 студентів – перфекціоністи (52 %). Щодо видів перфекціонізму, то переважаючим є тип – перфекціонізм, що орієнтований на себе – 130 студентів (38 %). Даний тип перфекціонізму притаманий людям, які висувають занадто високі вимоги до себе. На другому місці – перфекціонізм, що орієнтований на інших – 35 студентів (10%). Перфекціоністи, які орієнтовані на інших ставлять високі вимоги до осіб, які їх оточують. На третьому місці, за результатами нашого дослідження, соціально приписаний перфекціонізм – 13 студентів (4%).

Особи, яким притаманний цей тип перфекціонізму впевнені, що суспільство висуває занадто високі вимоги до них.

Щодо компонентів цільової спрямованості особистості, то емоційний досліджувався за допомогою Особистісного опитувальника Айзенка. За даною методикою визначався тип темпераменту із врахуванням екстраверсії та інтроверсії особистості, також досліджувалася важлива характеристика для нашої структури – емоційна стійкість. Відповідно до отриманих даних серед студентів, у яких перфекціонізм орієнтований на себе, 20 % – екстраверти, 21 % – схильні до екстраверсії, 19% – яскраві екстраверти, 40% – інтроверти. Щодо нейротизму, отримали наступні відсоткові значення: 40 % – високий рівень, 30% – дуже високий рівень нейротизму, 22 % – середнє значення та 8 % – низький рівень. За допомогою коефіцієнта Пірсона, встановлено прямі кореляційні зв'язки перфекціонізму, що орієнтований на себе, із екстра-інтроверсією ($r = 0,586$ при $p \leq 0,01$) та нейротизмом ($r = 0,714$ при $p \leq 0,01$). Таким чином, особи, яким притаманний перфекціонізм орієнтований на себе (ПОС), у більшості випадків – інтроверти із високим рівнем нейротизму. Дійсно, інтроверсія тісно пов'язана з перфекціонізмом, адже як перфекціоніст часто спрямований всередину самого себе, так й інтроверт схильний все доводити до ідеалу.

Щодо студентів, яким притаманний перфекціонізм, що орієнтований на інших (ПОІ), ми отримали наступні результати: 35 % – екстраверти, 11 % – мають схильність до екстраверсії, 19 % – яскраві екстраверти, 12 % – мають схильність до інтроверсії, 23 % – яскраві інтроверти. Дослідження нейротизму розкривається у таких відсоткових значеннях: 26 % – дуже високий рівень, 31% – високий рівень, 29 % – середнє значення, 14 % – низький рівень. За допомогою коефіцієнта Пірсона, встановлено прямі кореляційні зв'язки перфекціонізму, що орієнтований на інших, із екстра-інтроверсією ($r = 0,308$ при $p \leq 0,01$) та нейротизмом ($r = 0,533$ при $p \leq 0,01$). Отже, серед осіб із перфекціонізмом, що орієнтований на інших, більший відсоток екстравертів із високим рівнем нейротизму. Оскільки екстраверт – це активна людина, яка знайома з багатьма людьми та вважає їх друзями, то, відповідно, вона чекає від них ідеальності в деяких речах, які важливі для неї, можемо припустити, що звідси і виникає даний тип перфекціонізму.

Соціально приписані перфекціоністи за Особистісним опитувальником Айзенка отримали такі результати: 45 % – екстраверти, 18 % – яскраві екстраверти, 22 % – схильні до екстраверсії, 15 % – інтроверти. Щодо нейротизму: 17 % – дуже високий рівень, 67 % – високий рівень, 16 % – середнє значення. За допомогою коефіцієнта Пірсона, вста-

новлено прямі кореляційні зв'язки соціально приписаного перфекціонізму, із екстра-інтроверсією ($r = 0,494$ при $p \leq 0,01$) та нейротизмом ($r = 0,563$ при $p \leq 0,01$). Особи з таким типом перфекціонізму переживають відчуття необхідності та нездатності відповідати вимогам оточуючих задля отримання схвалення.

Проаналізувавши отримані дані, можемо прослідкувати, що всім типам перфекціонізму притаманний високий рівень нейротизму. Це можемо пояснити тим, що особи, яким притаманний будь-який вид перфекціонізму, висувають занадто високі вимоги та очікування до себе, але не завжди вони можуть це реалізувати. У таких випадках нейротизм виражається у надзвичайній нервовості, нестійкості, поганій адаптації, схильності до швидкої зміни настроїв (лабільності), почутті провини та занепокоєнні, заклопотаності, депресивних реакціях, незосередженості уваги, нестійкості в стресових ситуаціях. Нейротизму відповідає емоційність, імпульсивність, нерівність у контактах із людьми, мінливість інтересів, невпевненість у собі, виражена чутливість, вразливість, схильність до дратівливості.

Результати дослідження емоційного компоненту відображено на рис. 1

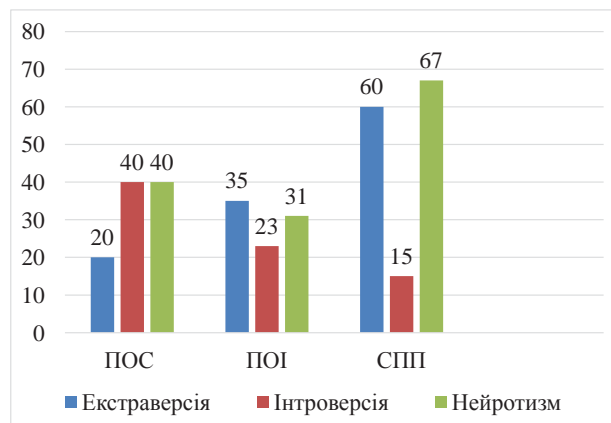

Рис. 1. Кількісні показники екстраверсії, нейротизму (емоційної стійкості) та типів перфекціонізму

Дослідження вольового компоненту цільової спрямованості здійснювалося за допомогою Опитувальника рівня суб'єктивного контролю РСК (в адаптації Е.Ф. Бажин, Є.А. Голинкіна, А.М. Еткінд). Встановлено прямі кореляційні зв'язки між типами перфекціонізму та шкалами: загальна інтернальність, інтернальність в області досягнень; інтернальність в області невдач; інтернальність у сімейних відносинах; інтернальність у виробничих відносинах; інтернальність у міжособистісних відносинах та інтернальність в області здоров'я та хвороби. Отримані результати відображені у таблиці 1.

Таким чином, із таблиці видно, що є значуща кореляція для кожного з типів перфекціонізму. Так,

Таблиця 1

Кількісні показники кореляції та типів перфекціонізму особистості за опитувальком РСК (n=345)

Типи перфекціонізму	Кореляція Пірсона, r						
	I3	Iд	Iн	Iс	Iм	Iв	Iзд
ПОС	0,075	0,263*	0,075	0,133	0,118	0,223*	0,123
ПОІ	0,044	0,072	0,046	0,029	0,219*	0,052	0,072
СПП	0,019	0,046	0,020	0,025	0,045	0,001	0,232*

*Кореляція на рівні значущості $p \leq 0,05$

Таблиця 2

Відсоткові показники результатів РСК для типів перфекціонізму (n= 347)

Типи перфекціонізму	I3		Iд		Iн		Iс		Iм		Iв		Iзд	
	Екстернальність, %	Інтернальність, %	Екстернальність, %	Інтернальність, %	Екстернальність, %	Інтернальність, %	Екстернальність, %	Інтернальність, %	Екстернальність, %	Інтернальність, %	Екстернальність, %	Інтернальність, %	Екстернальність, %	Інтернальність, %
ПОС	33	67	22	78	43	57	36	64	38	62	20	80	36	64
ПОІ	76	24	84	16	64	36	78	22	86	14	74	36	71	29
СПП	63	37	54	46	69	31	67	33	65	35	52	48	70	30

перфекціонізм, що орієнтований на себе (ПОС) позитивно корелює зі шкалами «Інтернальність у галузі досягнень» та «Інтернальність у галузі виробничих відносин». Із таблиці 2 видно, що даному типу перфекціонізму властива інтернальність (Iд = 78 % та Iв = 80 %). Високий рівень суб'єктивного контролю над емоційно-позитивними подіями та ситуаціями вказує на те, що перфекціоністи, які орієнтовані на себе і прагнуть досягти найкращих успіхів у житті та виконувати свою роботу бездоганно. Тому такі люди впевнені, що вони здатні успішно досягти своєї мети у майбутньому та вважають свої дії важливим фактором організації власної виробничої діяльності, в стосунках у колективі, у своєму просуванні тощо.

Перфекціонізм, що орієнтований на інших, позитивно корелює зі шкалою «Інтернальність у галузі міжособистісних відносин». Щодо відсоткових значень, простежується така тенденція, що зазначеним особам властива екстернальність, а найбільша вона у галузі міжособистісних відносин (86 %) та у галузі досягнень (84 %). Тобто перфекціоніст, що орієнтований на інших, приписує свої успіхи, досягнення та радощі зовнішнім обставинам або оточуючим його людям. Це і пояснює його потребу у тому, щоб інші були бездоганними.

Щодо соціально приписаного перфекціонізму (СПП) – наявна позитивна кореляція зі шкалою «Інтернальність стосовно здоров'я та хвороби». Відсоткові значення у таблиці 2 відображають, що даному типу перфекціонізму властивий екстернальний локус контролю у шкалах інтернальності стосовно здоров'я (70 %) та інтернальності в

області невдач (69 %). Отримані показники пояснимо тим, що такі перфекціоністи схильні приписувати відповідальність за події невдач іншим людям або обставинам та навіть щодо свого одужання сподіваються на дії інших людей, насамперед лікарів.

Таким чином, дослідивши локус контролю у всіх типах перфекціонізму, встановлено його позитивний зв'язок із ними. Також було виявлено, що лише перфекціоністам, які орієнтовані на себе, властива інтернальність, інші типи: перфекціоністи, які орієнтовані на інших та соціально-приписані перфекціоністи, мають схильність до екстернальності, тобто покладають відповідальність на інших людей чи на зовнішні обставини.

Висновки. Отже, було розглянуто поняття «спрямованості» особистості та проаналізовано результати емпіричного дослідження емоційного та вольового компонентів цільової спрямованості. За результатами дослідження встановлено: перфекціоністам, що орієнтовані на себе, притаманна інтервертованість із високим рівнем нейротизму та інтернальність в області досягнень і в області виробничих відносин; перфекціоністам, що орієнтовані на інших – екстравертованість із високим рівнем нейротизму та екстернальний локус контролю у міжособистісних відносинах та в області досягнень; соціально-приписані перфекціоністи, також, схильні до екстравертованості, високого нейротизму, та екстернальності стосовно здоров'я та невдач. Подальша еспериментальна робота буде спрямована на дослідження інших компонентів цільової спрямованості перфекційних особистостей.

Література:

1. Гуменюк Н. П. Психология физического воспитания и спорта / Н.П. Гуменюк, В. В. Клименко. – Киев, 2008. – 394 с.
 2. Васильев Я.В. Футурреальная психология личности: монография / Я.В. Васильев. – Николаев: Изд-во «Илион», 2007. – 519 с.
 3. Загальна психологія: підручник / За заг. ред. академіка С.Д. Максименка. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 704 с.
 4. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – 2-е изд. – СПб. : Питер, 2009. – 368 с.
 5. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – Издательство: Питер, 2002. – 720 с.
-

Лукина Н. Б. Исследование эмоционального и волевого компонентов целевой направленности лиц, склонных к перфекционизму

В статье раскрыто понятие «направленности личности». Представленные результаты экспериментального исследования компонентов целевой направленности лиц, склонных к перфекционизму. Установлена корреляционная связь между типами перфекционизма, экстра-интроверсией и локус контролем.

Ключевые слова: личность, целевая направленность, перфекционизм, эмоциональный и волевой компоненты направленности.

Lukina N. B. Research of the emotional and forceful components of the targeted orientation of perfecting personalities

The article describes the concept of «orientation» of the personality. Presented the results of the experimental research of components of the targeted orientation of perfectional personalities are presented. There is a correlation between types of perfectionism, extra introversion and locus control.

Key words: personality, targeted orientation, perfectionism, emotional and forceful components of the orientation.